

УДК 37.015.311:[133.2+172.15]

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-106-2-24-36>

ПАТРІОТИЗМ НА ШЛЯХУ ДУХОВНОГО ЗРОСТАННЯ ОСОБИСТОСТІ

І. Д. Бех

ORCID 0000-0002-4763-1673

У статті розкривається проблема патріотизму у її сутнісних показниках, які пояснюють його міжособистісні витoki та діяльнісну феноменологію. Патріотизм як вершинне духовне утворення кваліфікується як любов особистості до народу у його ціннісному обрамленні. Звідси й патріотична мотивація, що охоплює межі батьківщини й держави. Наголошується на єдності конкретної особистості й людського загалу, який ставить високі цілі, утверджує краці надбання, захищає їх у нелегкій, але справедливій боротьбі.

Досить продуктивною є виховна формула, за якої конкретна особистість апелює до сили народу і цим самим нарощує свою індивідуальну патріотичну потужність.

Важливим є наголошення на тому факті, згідно з яким зростаюча особистість, прямуючи до почуття патріотизму, має опиратися на сформовані духовні цінності: справедливості, вірності, альтруїзму, жертовності. Відтак вона починає жити патріотизмом, тобто тими справами, які спричиняються цим почуттям.

Серед виховних прийомів доцільно вицеляються ті, які апелюють до непересічних патріотично орієнтованих особистостей: героїв нації, сучасників, а то й особистих знайомих. Під знаком таких постатей бажано розгортати певну патріотичну справу зростаючої особистості. Вдалим є відсилення особистості до духовної рефлексії, яка приваблює її до самої себе.

Пропонується також використовувати стан ціннісно-центрованої зосередженості, коли вихованець спрямовано працює лише на вирішення завдань патріотичної орієнтації. За цієї самоактивності він перетворюється на суб'єкта, за якого любов до народу поєднується у єдине ціле з любов'ю до самого себе, до своїх духовних цінностей.

Слушним видається наголос на усвідомленні вихованцями двох типів патріотизму: обмежено-дієвого і широко-дієвого, різниця між якими залежить від суспільної значущості справ, у яких задіяна патріотично орієнтована особистість.

Вагомим у виховному контексті видається механізм «асоціації за подібністю», коли любов до рідного дому поширюється на любов до Батьківщини, а любов до матері екстраполюється на любов до свого народу.

Кожну зростаючу особистість слід внутрішньо орієнтувати на настанову, згідно з якою патріотизм як служіння великій справі народу об'єднує людей не тільки цим спільним почуттям, а призводить до єдиного високозначущого життя.

Ключові слова: *виховні прийоми, духовна рефлексія, духовні цінності, ідентифікація, любов, народ, особистість, патріотизм, патріотична спрямованість, типи патріотизму.*

Для виховання патріотизму особливої ваги набуває прагнення бути у єдності з народом. Це устремління є міцним підґрунтям для верховного мотиву любові до народу, батьківщини, держави.

Значимо, що прагнення особистості перебувати у єдності зі своїм народом, означає припасти у повному розумінні цього слова до його духовних надбань, які він сформував упродовж своєї багатовікової історії. Якраз припасти своїми індивідуальними суспільно важливими цінностями, ігноруючи моральні вади, які ще можуть бути у неї наявними. Тож було б несправедливо проявляти особистості конструктивні якості і відвернутися від народу, який по-великому їх їй дав.

За такої єдності окрема особистість набуватиме душевної стійкості й необхідної впевненості у своїй патріотичній місії, адже за нею стоїть її народ, який не дозволить їй у чомусь схибити. Окрім того, особистість, яка повністю духовно припала до свого народу, сприйматиме себе спокійною навіть у екстремальних ситуаціях, з якими їй важко було б справитися, якби вона не відчувала навіть уявної підтримки. За моїми плечима стоїть сила народу – такою має бути світоглядна формула особистості, що зростає у своєму патріотичному почутті. Іншого шляху у її патріотичному русі бути не може, оскільки поза ним її чекатимуть розчарування, сумніви й страждання, а життя видаватиметься примарним, позбавленим великих прагнень і перспектив. Особистості ж у цьому русі потрібен вищий поклик, до якого б вона поривалась і словами і добрими ділами.

У вихованні патріотизму як любові до народу не слід спрощено підходити до самого утворення «народ», за яким розуміється лише єдиний генотип, що реально утверджується як нація. Це однаково суттєво і щодо минулих поколінь, і щодо покоління нині існуючого. За такого розуміння у зростаючій особистості формуються лише зовнішні ознаки, які властиві своєму народові як сукупності людей, об'єднаних спільною мовою. Тому такої єдності окремої самостійної особистості й феноменологічних

характеристик народу видається недостатньо, щоб у неї виник й укріпився зв'язок за єдиним національним духом.

Він сповна можливий, коли зростаюча особистість, по-перше, початково усвідомлює спочатку на рівні сприймання, а далі й на рівні свідомості народ у його головній місії творця власної історії, тобто як діяльності людей, що ставили і досягали певні цілі більш вузького чи більш широкого масштабу. Такими цілями вважалися економічні, соціально-політичні, духовно-культурні прагнення, здобутки яких спадково передавались від одного покоління іншому, яке мало не лише використовувати їх, а й примножувати в міру своїх сил.

Кожна особистість, що зростає, у цьому зв'язку має зрозуміти, що від дня свого народження вона застає всі необхідні матеріальні й ідеальні речі для повноцінного життя. І за це вона мусить бути вдячною своєму народові. Почуття вдячності має обов'язково просвітлювати духовно-моральний образ зростаючої особистості, щоб попередити виникнення гордовитості за осягнення народного скарбу. Ця глибоко індивідуалістична позиція, що ставить на перше місце своє Я, не сприятиме зародженню у зростаючої особистості почуття любові до народу.

Головним же для неї має бути істина, згідно з якою народ є творцем усіх матеріальних і культурних цінностей, і поза ним немає нічого. Таке осягнення своєю глибиною й приваблюватиме особистість до нього у розмаїтті його творчих діянь. Відтак, наступить час, коли у неї виникне бажання уподібнитися до народу-творця. Важливо, що таке уподібнення не буде поверхневим, а таким, що досить змістовно відіб'ється у внутрішніх можливостях особистості.

По-друге, зростаюча особистість має діяльнісно долучитись до всіх культурних надбань власного народу, внутрішньо і зовнішньо втілитися у них, мати можливість продовжувати великий національний шлях. Тоді на рівні індивідуального сприйняття у зростаючої особистості минуле і теперішнє розумітиметься як динамічне ціле, яке повинно благотворно жити у ній у повному розумінні цього слова. Таким чином і з'явиться душевне тяжіння зростаючої особистості до свого народу.

Та це лише крок, хоча й важливий, у патріотичному просуванні вихованця. Коли у його уявному образі минулі й теперішнє покоління одночасно повстануть як єдиний живий (такий, що діє) народ, тоді набуватиме він нової духовної якості – глибокої поваги до своєї національної святині. Зникнуть при цьому сумніви щодо власних благодійних діянь, які бентежили його тривалий час у процесі різнобічних взаємин з ровесниками чи дорослими. Наступить, таким чином, внутрішня мить так званого запитувального патріотичного самовиховання. «Що я можу зробити, якими

можливими для мене справами послуговуватимусь своєму народові» – саме це велике звертання вирветься з його душі, залишивши слід, який міцно закарбується у глибинах його особистісної сутності. Безпосередньо сила образу масштабу всієї нації просвітлювала цю сутність вихованця, спрямовуючи її до практичного пошуку, який би сприймався широким загалом.

Крім цього, така ситуація призводить до особливого внутрішнього стану вихованця. Його доцільно кваліфікувати як ціннісно-центрований, який веде до подальшого вдосконалення у цьому напрямі. Тому є підстави вважати, що це велике надбання зростаючої особистості. За умови, коли образ національного масштабу узгоджується зі згаданим ціннісно-центрованим станом, то цей перший виступить у ролі духовного оберегу вихованця, який з одного боку, активізує його патріотичну потенцію, а з іншого – попереджає його від можливих духовно-патріотичних відхилень. Така особистісна колізія є свідченням того, що вихованець стійко прямує до власної самоактивності, перетворюючись на справжнього суб'єкта патріотичної спрямованості, за якого любов до народу поєднується у єдине ціле з любов'ю до самого себе, до своїх духовних цінностей. Відтепер є підстави констатувати тезу, згідно з якою, які цінності має особистість, такими будуть і її вчинки.

Вихованці мають усвідомлювати, що існує обмежено-дієвий і широко-дієвий патріотизм. Різниця між ними залежить від суспільної значущості справ, у яких задіяна патріотично орієнтована особистість. Спектр таких справ може сягати від місця її навчання, перебування чи роботи до проблем конкретного селища, міста, а далі – всієї країни. Звичайно, що вікові можливості вихованців накладають відповідні рамки на ареал їхніх патріотичних діянь, але ці останні вони завжди мають розглядати у більш широкому контексті, тобто асоціювати зі справами широко-дієвого патріотизму. Такий патріотичний ланцюжок і пов'язуватиме зростаючу особистість зі всім народом, який охоплений найвищою національною місією. У іншому випадку вона захоплюватиметься лише патріотичними справами нижчого рівня, вправлятися у них, набувати певних розумово-почуттєвих здібностей і в результаті цього зупиняться у своєму душевному поступі, навіть якщо й зростатиме у віковому плані. Це ж може призвести до значного соціального конфлікту, коли їй доведеться приймати відповідальні рішення державної ваги. Тож бажано, щоб за такої конфліктної ситуації у особистості відбулося певне ціннісне прозріння і вона змогла зайняти нове діяльнісне місце у існуючій на даний час соціальній ієрархії, включившись у загальнонародну справу.

У патріотичному вихованні зростаючої особистості існують свої етапи, на яких вона по-різному утверджується у силі свого почуття. На перших початках вона схильна до абстрактного сприйняття народу, до якого вона душевно тяжіє, відчуваючи відповідні виховні поштовхи. Цей початковий стан ще доволі емоційно чистий, можна сказати наївний для зростаючої особистості, коли вона сповна відкрита до інших, оскільки відкрита й до світу у цілому. На означеному етапі зростаюча особистість, так би мовити, безпосередньо й неусвідомлено віддається людському загалу, в цьому полягає її внутрішня безпечність, коли будь-які сумніви ще не тривожать її сутності.

Все ж з огляду на становлення почуття патріотизму вихованцеві слід на свідомому рівні розкривати той факт, що народ це структурне ціле зі своїми часто суперечливими поглядами, настроями, тенденціями. Серед структурних утворень народу є ядерна частина, що задає ідейний тон і спрямованість реального буття. Саме ця значно переважаюча частина бере на себе весь тягар суспільних перетворень, часом доволі болісних для окремого індивіда. Однак, існує й частина народу, яка не повністю спроможна, а то й не бажає, долучитись до всенародного діяння, проявляє у кращому випадку стан пасивності. Сприймаючи якраз цю пасивно-недіяльну частину, у вихованця може закрастися недовіра до широких суспільних гасел.

Тож вихователів слід зробити усе, щоб його вихованці сповна довіряли безпосередньо ядерній частині народу, орієнтувались на її благодіючі цілі, вибудовували власну патріотичну траєкторію й твердо прямували нею. Відтак, ядерна частина має асоціюватися як на рівні суспільному, так і на індивідуальному рівні зі всім народом, який прагне до світлого майбутнього, незважаючи на будь-які перепони. Вихованець усією своєю душею повинен пережити клич народної любові, відповіді взаємністю, якщо тільки народ його не залишить. Запорукою цьому й буде його вірність, заради якої він не схибить, навіть у скрутних ситуаціях свого життя. Тож так важливо, щоб вихованець безкорисливо служив великій народній істині, так само як і духовній істині у самому собі.

Зростаюча особистість, прямує до почуття патріотизму, підґрунтям якого є вищі духовні цінності: справедливість, вірність, альтруїзм, жертвовність, починає жити патріотизмом, тобто тими справами, які спричиняються цим почуттям. Однак, це вже результат патріотичного діяння. Передувати ж йому повинен прийом, згідно з яким вихованець вербально звертається один до всього національного роду з запевненням у його любові, у прагненні вірно служити йому, благаючи повірити у свої патріотичні прагнення. Це є не що інше як духовна сповідь зростаючої

особистості перед своїм родом, яку слід неодмінно практикувати. У такому стані вона стає успішною у патріотично зорієнтованому житті.

Все ж для особистості, що лише зростає у своєму патріотичному спрямуванні, окрім виховної сили народу, покладеного як межовий ідеал-символ, суттєве перетворювальне значення має певна людина, яка за своєю духовною потужністю значно її перевершує. Такою людиною може бути чи то історична постать, чи та, яка є її сучасником, а то й особисто їй знайомою.

Під знаком таких постатей бажано, щоб розгорталась певна патріотична справа зростаючої особистості. Вона намагається зв'язати свою патріотичну дію з такими ж за змістом патріотичними діяннями означених постатей. Це вимагає від неї певної міри розвитку духовного аналізу, порівняння й відповідних узагальнень-висновків. Однак ці розумові операції є ціннісно допоміжними, основним же виступає реальна мотивація, яка супроводжує на даний час патріотичне прямування зростаючої особистості.

І тут вона сповна використовує процес мрії, який спрямовується на духовні достоїнства тієї чи іншої постаті, а також на широку повагу, якою вона заслужено користується. Одним словом, зростаюча особистість уподібнюється у значущих рисах до вибраної постаті, формуючи відповідне мірило, яким вона користуватиметься й подалі. Це досить важливо, адже вона може й помилятися щодо окремих осіб, які інколи одягають на себе духовну маску, не проявляючи дійсну свою сутність. Тут важливою стає та обставина, згідно з якою зростаючій особистості слід, в першу чергу, любити велику патріотичну діяльність, а не почесні згаданих нами постатей.

Лише пройшовши етап духовної ідентифікації, особистість, що зростає у патріотичному спрямуванні, в змозі здійснити об'єктивну самооцінку і сповна емоційно захопитися від своєї діяльності.

Виховним засобом патріотичного виховання є словесне звертання певного вихованця до дорослих чи ровесників, які випередили його у патріотичній досконалості, з запевненням у його неодмінному прямуванні до патріотичної мети й можливості її успішного досягнення. При цьому такий вихованець самостійно оцінює глибину свого патріотичного недорозвитку й міру внутрішніх зусиль для його подолання. Потрібно лише, щоб особи, до яких звертається вихованець, доброзичливо відгукнулись і всіляко підтримали його намір, вселивши у нього віру у подоланні будь-яких труднощів на цьому шляху. За такого душевного супроводу вихованець набуватиме впевненості, що він досягне успіхів у патріотичному житті. Лише необхідно, щоб вихованець у центр власних розмірковувань поставив патріотичну настанову, відтісняючи на внутрішнє узбіччя свої ще не здоланні набуті вади. Хоча інколи вони бувають досить активно дієвими, він все ж не повинен прислухатися, так би мовити, до їхнього голосу, а

налаштовувати свою духовну сутність на нову цінність, незважаючи на те, що вона видається йому дещо незвичною для його духовного досвіду. Відтепер збагачений патріотичним надбанням духовний досвід вихованця стає мірилом для рівноправних взаємин з його ровесниками у процесі спільної патріотично орієнтованої діяльності.

Особистість, про яку йдеться, схильна до особливої духовної рефлексії, яка приваблює її до самої себе. Якраз це приваблення безпосередньо спричиняється патріотичними справами, які схвалюються і втілюються близькими їй особами. Репертуар цих справ може бути більш чи менш широким, але всі вони центруються у Я-духовному особистості, надаючи йому високої цінності.

Однак таке духовне перетворення не залишається у внутрішній «скарбниці» особистості. Вона поширює його й на іншу, як духовно споріднену з нею. Тоді й виникає у неї явище «дорогої половини своєї душі», коли «Я-й-інший» перебувають у високій ціннісній гармонії, що зігріває їхнє обоїльне почуття патріотизму. У таких особистостей виникає переживання глибокої міри участі у людських стражданнях, які й стимулюють їх до справедливої боротьби, щоб позбутися їхніх наслідків. У високозначущій діяльності створюється місце для нових вражень, радостей і нелегких переживань.

Виступаючи учасником загальнолюдського патріотичного змагання, духовно досконала особистість не закривається і внутрішньо не обмежується лише своєю суспільно важливою, але частковою участю, а прагне досягнути діяння інших осіб, щоб сприйняти й пережити патріотичне змагання-боротьбу у цілому.

Вона доходить розуміння, що її діяльна частинка разом з діяннями інших складають те ціле, яке, звісно, більш цінне частин, але яке не всі можуть досягнути й оцінити. Тож означене ціле – це та національна мета, яка досягається єдиними людськими зусиллями, кров'ю і потом кожної особистості, яка усвідомлює свою благодійну відповідальність.

Однак таке бачення започатковується у малій групі, де її члени, вибравши почуття патріотизму на рівні безумовної любові до народу, Батьківщини й держави, діють й тим самим утверджують його у різних практичних формах. У такому разі важливо, щоб патріотичне діяння групи стало широковідоме іншим людям. Більше того, вони повинні високоемоційно схвально оцінити означену групову справу. Відтак, виникає ефект всеохоплювальної радості, за якої нею захоплюються усі й кожний, тим швидше й інші спонукаються до патріотичної діяльності споглядаючи на ці приклади.

У сходженні зростаючої особистості до патріотичного діяння початковим поштовхом можуть виявитися обставини, що таким чином складаються. Це може бути неможливість досягнення певних меркантильних прагнень, якщо попередньо не діяти патріотично, чи колективне осудження за відмову практичного прояву патріотизму тощо.

У такому випадку завдання педагога полягатиме у тому, щоб мотив патріотичного діяння як такий зайняв провідне місце як відповідної безумовної спонуки вихованця, перетворивши попередні малодієвими, а то й зовсім індивідуальними, тобто такими що втратили нагальну необхідність. Так знімається внутрішня мотиваційна суперечність; і вихованець відтепер творить вільно як діяч, а не страждальник.

Це є результатом усвідомлення, що він самостійно звільнився від наявних внутрішніх перепон, що стояли на шляху просування до дійсного практичного патріотичного прагнення і його фактичного втілення, коли воно стає частиною колективного патріотичного руху і набуває певної стійкості, що тепер не залежить від тих чи інших обставин.

Ми відтворили загальну логіку просування вихованця до практичних патріотичних дій-вчинків. І ця логіка дійсно має місце як пояснювальне правило, яке слід брати до методичного використання. Усе ж видається необхідним звернути увагу на наступне. У цьому, як ми номінували, логічному просуванні з необхідністю виникає момент певної тривалості, коли вихованець ще занурюється у напівактивний (що межує з внутрішньою «дрімотою») стан, який є свідченням того, що він вимушено прощається зі своїм ціннісним минулим, і це йому дається досить нелегко. Тут борються ця усталена стилем поведінки емоційно приємна дрімота й досить почуттєво невизначене діяльнісне майбутнє.

Така суперечлива обставина проявляється у спілкуванні з вихователем, спрямованому на нову патріотичну реальність. Мова вихованця, яка у інших суб'єкт-суб'єктних ситуаціях відзначалася чіткістю й послідовністю, раптом втрачає цю якість; думки набувають в'ялості, стають втіленням необґрунтованих суджень-слів, втрачають звичну тональність. Відтак, вихователю слід розуміти таку (хоч і не тривалу) природу вихованця і поставитися до неї з повним розумінням. Пройде нетривалий час і до вихованця повернеться його нова ціннісно-патріотична бадьорість, як свідчення духовного зростання. Він зрештою звільниться з полону набутих раніше інтересів і домагань.

Стосовно почуття патріотизму, його укоріненості у духовному Я-образі деякі вчені вважають, що патріотичні цінності можуть залишатися незмінними впродовж всього життя, оскільки вони пов'язані для людини з позитивними емоціями як прихильність до домашнього вогнища і любові до

матері. На наш погляд, думка про згадану незмінність патріотичних утворень видається дещо перебільшеною, а от спосіб прив'язаності до цих святих є слухним, і його слід конкретизувати. Тут має йтися про використання психологічного механізму «асоціації за подібністю». З огляду на це, прихильність має утверджувати зв'язок з прагненням укоріненості у рідному домі, а далі (за означеним механізмом) укоріненості з Батьківщиною. Любов же до матері має асоціюватися з любов'ю до свого народу. Тож, за законом асоціації за подібністю зростаюча особистість, відтворюючи емоційно сильні переживання стосовно свого рідного дому й матері, поширює їх на більш ідеальні утворення як Батьківщина і народ, підсилює цим самим відповідні теперішні патріотичні переживання.

Як продовження цього патріотично виховного засобу виступає асоціація за подібністю, коли зростаюча особистість возвеличує свою конкретну патріотичну вправу, піднімає її до межі загальнонародного діяння. Наприклад, плетіння захисних сіток вона повинна уявляти протиповітряним захисним щитом, яким зайняті українські воїни. Такий діяльнісний і міжособистісний зв'язок (Я і захисники Батьківщини) неймовірно хвилює вихованця, надаючи йому необхідних душевних сил.

Патріотизм як служіння великій справі народу об'єднує людей не тільки цим спільним почуттям, а й призводить до того, що життя однієї особистості й життя великого людського загалу стають єдиним життям; і в цьому його неперевершена значущість. Без такої життєвої єдності одиничне життя ополовинюється, втрачається його колективний сенс; мілішають його ціннісні барви. Такий внутрішній стан мусить відчувати кожна особистість, намагаючись долучитись до патріотичного служіння інших. Тож можна стверджувати, що єдине патріотичне життя стає новою соціальною закономірністю, яка підкоряє своєю сутністю кожному особистість, що зростає.

Однак таке підкорення не є її примусом, а дійсним вільним вибором, який супроводжуватиме її на подальших життєвих етапах. Хоча вони можуть бути ускладненими різними ситуативними піклуваннями, усе ж така особистість віднайде у собі сили, щоб знову зайнятися патріотичною працею.

І саме у ній вона зазнаватиме світлого впливу емоційних переживань, що призведуть до стану душевного заспокоєння, необхідного для тих чи інших соціальних викликів, які зумовлюються основним почуттям патріотизму.

Сприймаючи, особистість може піддавати їх й сумніву за деякими зовнішніми ознаками певної дріб'язковості, але вона ніколи не відхилить їх ні словом, ні ділом за сутнісними характеристиками. Прикметно, що такому рішенню особистість завдячуватиме не лише своїм ціннісним надбанням, але

віддасть належне і тим настановникам, хто знаходився поряд з нею, формуючи її як патріотично спрямовану особистість.

Єдине, що повністю належить цій особистості у її потенційних потугах, так це розуміння того факту, що вона має кардинальну відмінність від тих осіб, які або відстають у розвитку патріотичної спрямованості, або повністю дистанційовані за якихось причин від неї.

Втім не слід вважати, що перед патріотично спрямованою особистістю завжди так би мовити відкрите зелене світло життєвого сценарію. На цьому її шляху неодмінно виникають й несприятливі обставини, на яких вона мусить певним чином реагувати, втрачаючи необхідну внутрішню енергію. У цих умовах слід віддати їй належне, що вона не допускає саморозчарування за свою духовно-патріотичну позицію і продовжує торувати шлях у цьому напрямі.

Розкриття духовної природи почуття патріотизму дозволяє ставити питання про його спрямоване перетворення у ціннісну здібність. Адже так важливо виховувати зростаючу особистість як патріотично здатну, що характеризується відповідною силою, стійкістю, спрямованістю, тобто такою, на яку суспільству можна не сумніваючись покластися у складних обставинах буття.

Така особистість не тільки ситуативно проявляє цінність патріотизму, а й живе нею, вбачаючи саме у ньому найбільший сенс. Для цього потрібно, щоб вона не керувалася і не покладалася лише на механізм емоційного зараження як це часто буває, коли вона перебуває у широкому людському оточенні, охопленому цим емоційним переживанням, хоча воно і є, найвищої ціннісної проби. Про особистість, яка орієнтується на означений механізм, можна говорити, що вона перебуває у полоні почуттєвих образів, які суттєво обмежують її духовно розвивальні можливості. Тож, у цілому доцільно кваліфікувати, що патріотично свідомою особистістю глибоко розуміється у своєму внутрішньому світі, тобто у світі духовних властивостей та почуттів; і на основі цього усвідомлення активно патріотично діє. Зазначимо, що згадане внутрішнє розуміння, у першу чергу, має бути спрямоване на стан ціннісної згоди, який породжується добродійністю особистості. Вона мусить досягнути, що цей стан і є виявом духовної єдності, цієї кардинальної умови для просування до спрямованого розвитку почуття патріотизму. При цьому протилежністю ж стану згоди виступатиме стан роздільності (непов'язаності), який виявляється наслідком духовних вад. Внутрішня діяльність зростаючої особистості у межах власних станів згоди і роздільності й викличе рух її душі до такої дії, яка спричинятиме самоствердження у патріотичному плані.

По мірі розгортання продуктивно-самокритичної внутрішньої роботи у означених межах зростаюча особистість (звичайно, за допомогою вихователя) мусить дійти до фундаментального висновку, що її природа є такою, що змінюється, оскільки може і повинна прагнути до духовного вдосконалення, а отже й до вдосконалення патріотичного як найсуттєвішого у наявній духовній картині. Відтак, у зростаючої особистості формуватиметься патріотична здібність як готовність до відповідної дії, що ґрунтується на свідомому духовному переконанні.

Такої значущості почуття патріотизму стійко актуалізується під час загрози для існування країни, що вимагає її захисту.

Велич патріотизму полягає у такому єднанні народу, коли кожна окрема особистість вважає недостойного свого високого призначення, якщо не відповідає любов'ю на любов, не вимагаючи нічого замість, окрім справжньої доброзичливості. Такої ціни єднання й призводить до великої мети: бути неподільним цілим, щоб утверджувати свою національну самобутність і незалежність.

Література

1. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Методист*, 2014. 11 (35). С. 11-25.
2. Роль педагога в посиленні патріотичного виховання в навчальних закладах Миколаївської області: метод. реком. / за заг. ред. К. Ф. Нор, О. О. Сокуренко, А. І. Тюпи, О. П. Божко. Миколаїв: ОШПО, 2014. 56 с.
3. Чупрій, Л. В. Удосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді в контексті подолання сучасних викликів. *Другий форум українських патріотичних справ «Ми – українці!»*, 2016.
4. З Україною в серці (тренінг з патріотичного виховання дітей та молоді) : посіб. / І. Д. Бех, В. І. Кириченко, Ж. В. Петрович. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2015. 186 с.
5. Чупрій Л. В. Державна підтримка патріотичного виховання молоді. *Сучасна українська політика. Політики і політологія про неї*, 2010. Вип.19. Київ. С. 287–297.
6. Основи розвитку сфери національно-патріотичного виховання: методичний посібник для фахівців у сфері НПП / О. В. Сіра, В. О. Волков, О. В. Ярошенко. Житомир, Держ. ін-т сімейн. та молод. політики, 2021. 100 с.
7. Чупрій Л. В. Патріотичне виховання в Україні: стан і перспективи. URL: http://sd.net.ua/2009/11/05/patrotichne_vikhovannja_v_ukran_ctan__perspektivi.html (дата звернення: 20.05.2023)

References

1. Bekh I. D., Chorna K. I. (2014). Prohrama ukraïnskoho patriotychnoho vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi [Program of Ukrainian patriotic education of children and school youth]. *Metodyst, 11* (35). S. 11-25 (ukr).
2. Rol pedahoha v posylenni patriotychnoho vykhovannia v navchalnykh zakladakh Mykolaivskoi oblasti: metod. rekom. (2014). [The role of the teacher in strengthening patriotic education in educational institutions of Mykolaiv oblast: method. recomm.] / za zah. red. K. F. Nor, O. O. Sokurenko, A. I. Tiupy, O. P. Bozhko. Mykolaiv: OIPPO (ukr).
3. Chuprii, L. V. (2016). Udoshkonalennia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei ta molodi v konteksti podolannia suchasnykh vyklykiv [Improving the national-patriotic education of children and youth in the context of overcoming modern challenges]. *Druhyi forum ukraïnskyykh patriotychnyykh sprav «My – ukraïntsi!»* (ukr).
4. Z Ukrainoiu v serti (treninh z patriotychnoho vykhovannia ditei ta molodi) : posib. (2015). [With Ukraine in the heart (training on patriotic education of children and youth): manual] / I. D. Bekh, V. I. Kyrychenko, Zh. V. Petrochko. Kyiv : Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy, 2015 (ukr).
5. Chuprii, L. V. (2010). Derzhavna pidtrymka patriotychnoho vykhovannia molodi [State support for patriotic education of youth]. *Suchasna ukraïnska polityka. Polityky i politolohiia pro nei. Vyp. 19*. Kyiv. S. 287–297 (ukr).
6. Osnovy rozvytku sfery natsionalno-patriotychnoho vykhovannia: metodychnyi posibnyk dlia fakhivtsiv u sferi NPV (2021). [Basics of the development of the sphere of national-patriotic education: a methodical guide for specialists in the field of national patriotic education] / O. V. Sira, V. O. Volkov, O. V. Yaroshenko. Zhytomyr, Derzh. in-t simein. ta molod. polityky (ukr).
7. Chuprii, L. V. Patriotyčne vykhovannia v Ukraini: stan i perspektyvy [Patriotic education in Ukraine: state and prospects]. Retrieved from: http://sd.net.ua/2009/11/05/patrotichne_vikhovannja_v_ukran_ctan__perspektivi.html (date of appeal: 20.05.2023) (ukr).

PATRIOTISM ON THE WAY OF SPIRITUAL PERSONAL GROWTH

I. D. Bekh

The article deals with the problem of patriotism in its essential indicators that explain its interpersonal origins and activity-based phenomenology. Patriotism as the highest spiritual formation is qualified as the person's love for the nation in its value framework. It points to the patriotic motivation that covers the borders of the homeland and the state. The author focuses on the unity of a specific personality and the human community, which sets high goals, asserts the best heritage, and protects them in a difficult but fair struggle.

An educational formula is quite productive due to the fact that the specific personality appeals to the power of the nation and thereby increases its individual patriotic power.

It is important to emphasize the fact that a growing personality, who is on his or her way toward a sense of patriotism, should rely on the formed spiritual values: justice, loyalty,

altruism, and sacrifice. Therefore, patriotism becomes an essential part of the person's lifestyle.

Among the educational techniques, there are those that appeal to extraordinary patriotic-oriented personalities such as national heroes, contemporaries, and even personal acquaintances. Under the indication of such figures, it is desirable to provide patriotic education to the growing personality. It is successful to encourage the personality to one's spiritual reflection, which attracts the person to himself or herself.

Moreover, it is suggested to use the state of value-centered concentration, when a student works only on solving tasks of patriotic orientation. Under this self-activity, the student turns into a subject who combines love for the nation and love for oneself, for one's spiritual values into a single whole.

It seems appropriate to highlight that the students' awareness is divided into two types of patriotism: limited active and widely active. The difference between them depends on the social significance of the cases involving the patriotic-oriented personality.

The mechanism of "association by similarity" is considered important in the educational context, when love for one's home extends to love for the Homeland, as well as love for one's mother is extrapolated to love for one's nation.

Each growing personality should be internally directed to the principle that patriotism as a service to the great cause of the nation unites people not only by this common feeling but also by leads to an integrated meaningful life.

Keywords: *educational techniques, spiritual reflection, spiritual values, identification, love, nation, personality, patriotism, patriotic orientation, types of patriotism.*

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, Інститут проблем виховання НАПН України (м. Київ, Україна). E-mail: ipv_info@ukr.net

Bekh Ivan Dmytrovych – DSc in Psychology, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine, Director, Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine). E-mail: ipv_info@ukr.net